

Ekonomická výkonnosť a systémy sociálnej ochrany

Iveta DUDOVÁ – Silvia OŠKOVÁ – Vojtech STANEK*

Economic Performance and System of Social Protection

Abstract

Experience of most OECD countries reflect that conflict between social solidarity and economy efficiency has been reduced to they should be compatible nay complementary. Social expenditures can at the same time to reduce poverty and prefer labour productivity and technical-technologic changes. Our Slovak system of social protection will be vigorous when two conditions are achieved: first condition gives volatility against stability of rules, which refer redistribution. Compatibility of system of social protection with existence regulation and regime of economic growth is the second condition.

Keywords: *welfare state, workfare, welfare, flexicurity, social protection systems, reform of social protection*

JEL Classification: I30, I31, I39

Úvod

V zmysle Amsterdamskej deklarácie sociálnej kvality Európy chceme mať európsku spoločnosť hospodársky úspešnú, ktorá však zároveň podporuje sociálnu spravodlivosť a aktívnu účasť svojich občanov na rozvoji spoločnosti. V súčasnosti Európa nedokáže zabezpečiť sociálnu kvalitu pre všetkých svojich občanov. Z hľadiska národných systémov sociálnej ochrany žijeme v novej epoche, ktorá je dôsledkom: jednak vnútorných problémov jednotlivých systémov (najmä finančných), jednak nepriameho vplyvu transformácie spôsobov regulácie a režimov rastu, ktoré umožnili rozvinúť systémy štedrého sociálneho systému a ochrany, jednak prekonávania dôsledkov reálneho socializmu (vo vybraných krajinách). Často implicitným spôsobom, a niekedy celkom explicitne, zodpovední politici hľadajú normatívny model, ku ktorému by mohlo konvergovať ich úsilie o reformy.

* Iveta DUDOVÁ – Silvia OŠKOVÁ – Vojtech STANEK, Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta, Katedra sociálneho rozvoja a práce, Dolnozemska cesta 1, 852 19 Bratislava, e-mail: dudova@euba.sk; oskova@euba.sk; stanek@euba.sk

1. Systémy sociálnej ochrany

Rozmanitosť systémov sociálnej ochrany, ktoré existujú v EÚ, má mnoho aspektov a závisí od charakteru a typológie sociálnych štátov. Jeden z aspektov, ktorý sa často identifikuje na účely klasifikácie systémov sociálnej ochrany, je základ práva na sociálne dávky a otázka, či pre sociálne zvýhodnenie je potrebné mať zaplatený príspevok v sústave sociálneho poistenia. Z tohto hľadiska poznáme:

1. Sústavu vo všeobecnosti založenú na vykonávaní profesionálnej aktivity, v ktorej sú dávky viazané na peňažné príspevky. Tento prístup, ktorý nazývame *bismarckovská tradícia*, prevláda v kontinentálnej Európe.

2. Sústavu, kde stačí, aby občan bol v hmotnej či sociálnej núdzi. Tento prístup nazývame *beveridgeovská tradícia* a prevláda v škandinávskych krajinách a vo Veľkej Británii.

V súčasnosti všetky európske systémy predstavujú určité elementy zo základu oboch týchto systémov; pri opise ich konfigurácie ide často o veľmi neurčité rozdiely. Podstatné rozdiely a podobnosť systémov sociálnej ochrany štátov EÚ 15 sa odvíjajú od odlišných aspektov sociálnej ochrany: a) pokrytie rizika a eligibilita, b) štruktúra poskytovaných dávok, c) úprava financovania, d) dispozície týkajúce sa organizácie systémov.

Tieto aspekty sa z hľadiska analytického i praktického neprezentujú nevyhnutne rovnakým spôsobom vo vzťahu k trom hlavným funkciám sociálnej ochrany: a) garantovať minimálny príjem, b) poskytovať zdravotnú starostlivosť, c) zabezpečiť sociálne služby.

Sociálna ochrana nie je jednoduchým pojmom v inštitucionálnych výskumoch. Medzinárodné komparatívne štúdie uvádzajú veľmi variabilné definície, čo vyúsťuje do odlišných typológií. Taxonómia Esping-Andersena [13] smerovala k vytvoreniu spoločnej referencie pre mnohých analytikov. Jeho záujmom bolo poskytnúť kľúč na všeobecné chápanie i originálnu taxonómiu, ktorá si všíma rôznorodosť národných systémov sociálnej ochrany. V tejto súvislosti napríklad B. Théret [22, s. 204] definuje sociálnu ochranu ako takú, ktorá zabezpečuje podmienky reprodukcie populácie jednak na ekonomické aktivity, jednak na účasť na politickej moci. Pri rozpracovaní systémov sociálnej ochrany vychádzame z typológie sociálnych štátov.

Podľa sily a smeru korešpondujúcich súvislostí jestvuje viacero národných typov sociálnej ochrany:

- liberálny typ predstavujúci dva varianty – individualistický (USA) a paternalistický (Japonsko),
- etatistický – univerzalistický (Švédsko),
- univerzalistický – minimalistický (Veľká Británia),
- korporativistický – meritokratický (Nemecko).

Tabuľka 1
Typológia štátov blahobytu

<i>Liberálne režimy (USA)</i>	<i>Korporatívne režimy (NSR)</i>	<i>Sociálnodemokratické režimy (Švédsko, Nórsko)</i>	<i>Stredozemné režimy (Španielsko, Portugalsko, Grécko, Taliansko)</i>	<i>Radikálne režimy (Austrália)</i>
<p><i>Esping-Andersen (1990)</i></p> <p><i>Liberálny</i> Nízky stupeň dekomodifikácie, trhové rozdiely blahobytu</p> <p><i>Leibfried (1992)</i></p> <p><i>Anglo-saský</i> Právo na peňažné transfery, štát blahobytu ako kompenzátor v krajnom prípade a prísny vynútiťel pracovať na trhu</p> <p><i>Castles a Mitchell (1993)</i></p> <p><i>Liberálny</i> Nízke sociálne výdavky a neosvojenie vyrovnávajúcich nástrojov v sociálnej politike</p> <p><i>Siaroff (1994)</i></p> <p><i>Protestantskoliberálny</i> Minimálny rodinný blahobyt, ešte relatívne rovnostárske postavenie pohlaví na trhu práce, rodinné dávky sú vyplácané matkám, ale sú dosť neprimerané</p>	<p><i>Korporatívny</i> Mierne stupne dekomodifikácie, sociálne dávky závisia hlavne od predchádzajúcich príspevkov a statusu</p> <p><i>Bismarckovský</i> Právo na sociálne zabezpečenie, štát blahobytu ako kompenzátor v prvom rade a zamestnávateľ v krajnom prípade</p> <p><i>Konzervatívny</i> Vysoké sociálne výdavky, ale malé osvojenie vyrovnávajúcich nástrojov v sociálnej politike</p> <p><i>Pokrokový kresťansko-demokratický</i> Slabé iniciatívy, aby ženy išli pracovať, silné iniciatívy, aby zostali doma</p>	<p><i>Sociálnodemokratický</i> Vysoký stupeň dekomodifikácie, univerzálne dávky a vysoký stupeň rovnosti v dávkach</p> <p><i>Škandinávsky</i> Právo pracovať pre každého, univerzalita, štát blahobytu ako zamestnávateľ v prvom rade a kompenzátor v krajnom prípade</p> <p><i>Nepravá hegemonia</i> Vysoké sociálne výdavky a používanie viacerých vyrovnávajúcich nástrojov v sociálnej politike</p> <p><i>Protestantský sociálno-demokratický</i> Skutočná voľba pre ženy, či pracovať, alebo nie, rodinné dávky sú vyplácané matkám a sú vysoké, dôležitosť protestanstva</p>	<p><i>Latinsko-rímsky</i> Právo pracovať a proklamovaný blahobyt, štát blahobytu ako poloinštitucionálny prísľub</p> <p><i>Oneskorená ženská mobilizácia</i> Absencia protestantstva, rodinné dávky sa obyčajne vyplácajú otcom, univerzálne ženské volebné právo je relatívne nové</p>	<p><i>Radikálny</i> Dosiachnutie rovnosti v príjme pred zdanením a pred transfermi, nízke sociálne výdavky</p>

<p><i>Ferrera (1996)</i></p> <p><i>Anglosaský</i> Dost' vysoké pokrytie štátu blahobytu, sociálna pomoc s testovaním potrebnosti, zmiešaný systém financovania, vysokointegrovaný organizačný rámec úplne riadený verejnou správou</p> <p><i>Bonoli (1997)</i></p> <p><i>Britský</i> Malé percento sociálnych výdavkov financovaných prostredníctvom príspevkov (Beveridge), nízke sociálne výdavky ako percento z HDP</p> <p><i>Korpi a Palme (1998)</i></p> <p><i>Základné zabezpečenie</i> Oprávnenie založené na občianstve, aplikácia princípu – jednotná sadzba dávok</p>	<p><i>Bismarckovský</i> Silné prepojenie medzi pracovnou pozíciou a sociálnymi oprávneniami, dávky sú proporcionálne príjmu, financovanie prostredníctvom príspevkov, primerané, značné dávky sociálnej pomoci, poisťné schémy sú riadené hlavne zväzmi a zamestnávateľskými organizáciami</p> <p><i>Kontinentálny</i> Vysoké percento sociálnych výdavkov financovaných prostredníctvom príspevkov (Bismarck), vysoké sociálne výdavky ako percento z HDP</p> <p><i>Korporativistický</i> Oprávnenie založené na kategórii zamestnania a participácii pracovnej sily, využitie princípu – dávka odvodená od príjmu</p>	<p><i>Škandinávsky</i> Sociálna ochrana ako občianske právo, univerzálne krytie, relatívne štedré fixné dávky na rozdielne riziká, financované hlavne prostredníctvom daní, silná organizačná integrácia</p> <p><i>Severský</i> Malé percento sociálnych výdavkov financovaných prostredníctvom príspevkov (Beveridge), vysoké sociálne výdavky ako percento z HDP</p> <p><i>Obsažný</i> Oprávnenie založené na občianstve a príspevkoch, využitie princípu – jednotná sadzba dávok a dávka odvodená od príjmu</p>	<p><i>Stredoziemné</i> Fragmentovaný systém príjmovej garancie prepojený s pracovnou pozíciou, štedré dávky bez zrozumiteľnej siete minimálnej sociálnej ochrany, zdravotná starostlivosť ako občianske právo, osobitosť v platbách peňažných dávok a vo financovaní</p> <p><i>Latinský</i> Vysoké percento sociálnych výdavkov financovaných prostredníctvom príspevkov (Bismarck), nízke sociálne výdavky ako percento z HDP</p>	<p><i>Cielený</i> Oprávnenosť založená na preukázateľnej potrebe, využívanie princípu – minimálna dávka</p>
---	---	--	--	---

Prameň: Arts a Gelissen [4].

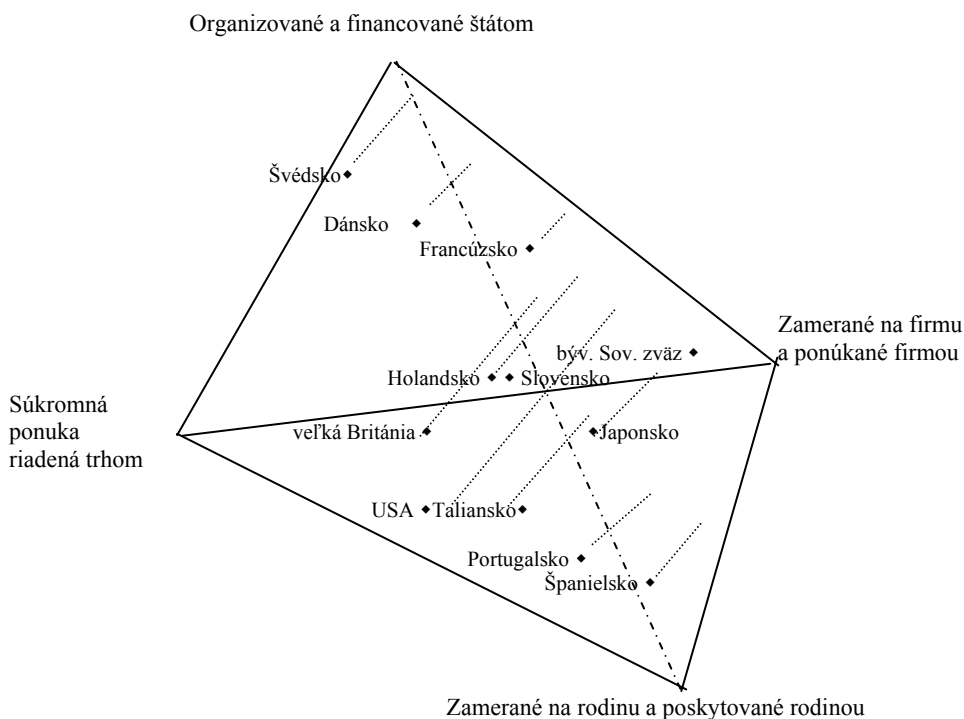
V praxi existuje aj kombinácia typov sociálnej ochrany, čo vytvára ďalšie možné varianty.

Pri zovšeobecnení vyvstáva úloha prekonať tradičné protiklady medzi: a) poistením a sociálnou starostlivosťou; b) systémami univerzálnymi a reziduálnymi; c) modelmi poistenia (tzv. bismarkovskými) a modelmi sociálnych transferov (tzv. beveridgeovskými); d) financovaním prostredníctvom (vyberaných) sociálnych príspevkov a daní. Tieto spôsoby sa menia podľa typu národných systémov sociálnej ochrany. Národné systémy sociálnej ochrany možno charakterizovať aj podľa toho, ako sú financované a realizované zodpovedajúce služby: povinným zdaňovaním riadeným štátom, solidaritou smerujúcou do prostredia rodiny, internalizáciou sociálnych výdavkov firmou alebo prostredníctvom trhu v oblasti tak poistenia, ako i služieb.

Z medzinárodných komparácií v hrubých črtách vyplýva, že tieto formy sú súčasne prítomné v mnohých národných systémoch sociálnej ochrany, rovnako každý môže byť charakterizovaný istou dominantnou črtou [11]: firmou v Japonsku, rodinou v južnej Európe, štátom v škandinávskych sociálnych demokraciách alebo konkurenciou na trhu v USA (graf 1).

G r a f 1

Rôzne systémy sociálnej ochrany kombinujú rozdielne štyri princípy

Poznámka: Segment ♦ indikuje rozsah uchýlenia sa k trhu.

Prameň: [9, s. 1 – 83].

Podľa zdrojov financovania môžeme rozdeliť európske štáty zhruba do troch skupín:

- štáty so silnou daňovou sústavou (Dánsko, Írsko, Anglicko, Luxembursko),
- štáty so silnými príspevkami – platbami (Francúzsko, Grécko),
- štáty so zmiešaným financovaním (Belgicko, Holandsko, Nemecko, Španielsko, Portugalsko, Taliansko).

T a b u ľ k a 2

Štruktúra zdrojov financovania (v %)

Spolu	Verejné dane	Peňaž. príspevky (podiel zamestnávateľa)	Peňažné príspevky (podiel zamestnanca)	Peňažné príspevky SZČO
100	40.5 – 82	2.2 – 18.7	5 – 18.6	0 – 2.58
100	15.7 – 17.7	27.3 – 41.4	23 – 27.4	0 – 5
100	21.6 – 32.36	14.73 – 35.3	8.35 – 32.7	1.13 – 5.63

Prameň: Spracované podľa Eurostatu.

Analýzy ukazujú, že reformy sociálnej ochrany nie sú nevyhnutne prechodom z verejného a obligatórneho charakteru smerom k súkromnému charakteru a individuálnemu výberu. Ide skôr o rekonpozíciu (opätovné zostavovanie) úlohy a vzájomných prínosov sociálnej ochrany na základe štyroch možných spôsobov: a) spôsob nasmerovaný k rodine a poskytovaný rodinou; b) zameraný na súkromnú ponuku prostredníctvom trhu; c) prostredníctvom firmy; d) organizovaný a financovaný štátom.

Teoretické analýzy potvrdzujú existenciu početných faktorov, ktoré pri organizovaní sociálnej ochrany bránia uchýliť sa výhradne k logike trhu. Predovšetkým niektoré prístupy ekonómov a filozofov vychádzajú z myšlienky, že dôstojnosť, schopnosť realizácie možností každého jednotlivca a jeho bezpečnosť sú najdôležitejším majetkom, na ktoré má mať každý jednotlivec právo. Nie sú porovnateľné s typickým majetkom, ktorý je tovarom, z čoho vychádzajú ekonomické teórie [19; 20]. Aj súčasné ekonomické teórie uvádzajú, že hodnotový rámec spätne pôsobí na možnosť dosiahnutia efektívnej ekonomickej rovnováhy [2]. V konečnom dôsledku určité formy garantovanej istoty môžu prispievať k výkonnosti firiem, a rovnako aj národnej ekonomiky [12]. A napokon, väčšina služieb poskytovaných národnými systémami sociálnej ochrany je charakterizovaná pozitívnymi externalitami, kým trh ponechaný na seba samého nie je schopný internalizovať sa.

Napriek tomu existencia nedostatkov trhu nie je dostačujúcou podmienkou verejnej alebo skupinovej intervencie, ktoré vedú k životaschopnému a legitímnemu národnému systému sociálnej ochrany. Medzinárodné komparácie ukazujú, že väčšina krajín negarantuje minimum istoty prostredníctvom svojich národných systémov sociálnej ochrany v dobrej a náležitej forme, len ak je to nevyhnutné [15].

Historický vývoj krajín, ktoré v súčasnosti majú rozsiahlu sociálnu ochranu, potvrdzuje, že etapy jej budovania sa zhodujú s presnými typmi určitých epizód, ktoré sa prejavili v ekonomike jednotlivých krajín. Napríklad trvalá a masová nezamestnanosť potrebuje intervencie na trhu, pretože škodí zabezpečeniu samotných sociálnych vzťahov. Tí, ktorí sú v neistote a pociťujú nespravodlivosť, sa zoskupujú a organizujú s cieľom vyvíjať tlak na štát, aby si uvedomil nevyhnutnosť spoločného pokrytia „rizík“ zodpovedajúcich napríklad pracovným úrazom, chorobám z povolania, nezamestnanosti, zastaranosti kompetencií, pauperizácii počas prerušenia pracovnej aktivity.

Národné systémy sociálnej ochrany sú rozmanitejšie ako napríklad finančné systémy. Sú vyjadrením stratifikácie radov inštitucionalizovaných kompromisov [5] a sekvencií sociálnych a politických bojov z hľadiska inštitucionalizácie sociálnych práv. V miere, v akej kompromisy spočívajú na existujúcich vzťahoch v spoločnosti, v takej sú schopné prispievať k forme regulácie, a rovnako aj spôsobu svojho rozvoja.

2. Pracovné vzťahy a sociálna ochrana

Dlhodobé analýzy týkajúce sa USA alebo Francúzska viedli k vymedzeniu sociálnej ochrany ako rozvoja novej zložky pracovného vzťahu. Tento vzťah sa definuje ako súbor podmienok, ktoré riadia vzťah kapitálu a práce. K nim patrí: organizácia práce, pravidlá na prijímanie a prepúšťanie pracovnej sily, tvorba miezd a príjmov, spôsob života. História jasne ukazuje, že prvé sociálne riziká, ktoré sa brali do úvahy napríklad vo Francúzsku, vychádzali z pracovných zmlúv, a neskôr z nezamestnanosti. Vo Veľkej Británii zákony o chudobných zaviedli osobitný vzťah so štátom, ktorý sa týkal dokonca aj oprávnených nárokov. Ten sa odvoláva na politickú sféru, v prípade Francúzska ide o občianstvo.

V analýze spôsobov regulácie sociálnej ochrany nepredstavuje sociálna ochrana inštitucionálnu formu, ale je inkorporovaná do dvoch inštitucionálnych foriem: pracovný vzťah a vzťah štát – ekonomika.

Konštitúcia národných systémov sociálnej ochrany po druhej svetovej vojne zaviedla tzv. fordistický režim rastu a prispela k jeho úspechu. Najskôr sa pri akceptovaní moderných výrobných metód inštitucionalizovalo pokrytie rizík, ktoré predtým zabezpečovala solidarita v rámci rodiny alebo spoločenstva, napríklad choroba, materstvo, nezamestnanosť, dôchodok, pomoc pri bývaní. Potom sa z ekonomického hľadiska v súvislosti so sociálnou ochranou zaviedli automatické stabilizátory ekonomického cyklu, s rovnakým cieľom ako keynesovské proticyklické politiky.

Regulacionistický prístup sa využil pri skúmaní krízy národných systémov sociálnej ochrany, napríklad vo Francúzsku [5], ale aj v medzinárodných komparáciách krajín OECD [3; 4]. Práce týchto autorov ponúkli najdôležitejšie závery, ktoré sa týkajú súčasného vývoja a dôvodov zmeny synergie medzi ekonomickým rastom a rozsiahlym sociálnym zabezpečením. Vzniknuté chronické deficity sa často interpretujú ako znak štrukturálnej krízy, pre niektorých odborníkov sa to dokonca javí ako koniec spoločných sústav sociálnej ochrany.

Životaschopnosť národných systémov sociálnej ochrany je podmienená jednak stabilitou inštitucionalizovaného kompromisu, jednak komplementárnosťou s inými inštitucionálnymi formami.

Takýto pohľad problematiku najzreteľnejšie odlišuje od prístupov vzťahujúcich sa na nedostatky trhu. Funkcia národných systémov sociálnej ochrany spočívala výlučne v korekcii trhových nedokonalostí. Je preto ťažko pochopiteľné, prečo sa národné systémy sociálnej ochrany môžu dostať do krízy, keď sa stali úspešnými.

Každá interpretácia je vždy historicky a geograficky situovaná. Národný systém sociálnej ochrany je životaschopný alebo optimálny pri splnení dvoch podmienok. Prvá stavia nestabilitu podpory trhu proti stabilite pravidiel, ktoré riadia redistribúciu zabezpečovanú sociálnym zabezpečením a fiškálnym systémom. Je teda žiaduce, aby túto permanentnú odchýlku vzhľadom na pravidlá trhovej ekonomiky akceptoval súbor dostatočne významných ekonomických a sociálnych skupín.

Vzdialený, a v súčasnosti už trochu zabudnutý pôvod súčasných systémov vychádzal z toho, že zamestnávateľia, zamestnanci a verejná administratíva, traumatizovaní 30. a 40. rokmi dvadsiateho storočia a ovplyvnení druhou svetovou vojnou, prijali originálny inštitucionalizovaný kompromis zahŕňajúci rozšírenú sociálnu ochranu.

Základný princíp rôznych režimov sociálnej ochrany možno vzhľadom na to, že sa dostali do problémov, spochybňovať. Dôvodom je, že sa neprispôbili vzťahu k iným inštitucionálnym formám, prejavujú sa dôsledky napríklad globalizácie, cyklických výkyvov, zostrenia konkurencie, demografických trendov, migračných prúdov, technologického vývoja, rastu sféry čierneho trhu v peňažnej a vo výmennej sústave.

Z toho vyplýva, že druhou podmienkou životaschopnosti národných systémov sociálnej ochrany je ich zlučiteľnosť s existujúcim spôsobom regulácie a s ekonomickým rastom. Založenie rozsiahlych národných systémov sociálnej ochrany s vysokou mierou ochranárskeho charakteru bolo možné v 50. rokoch dvadsiateho storočia iba vďaka dynamike ziskov z produktivity a stability rastu a akceptovaniu intervencionistického charakteru štátu zabezpečujúceho významné prerozdelenie príjmov a bohatú ponuku verejných služieb.

3. Možnosť zosúladenia sociálnej ochrany a ekonomickej výkonnosti

Je zrejmé, že náklady na sociálnu ochranu sú ľahšie merateľné ako jeho prínosy pre blahobyt jednotlivcov a skupín, ako sú: väčšia bezpečnosť osobných a profesijných trajektórií jednotlivcov, lepší zdravotný stav, predĺženie kvalitného života, udržiavanie sociálneho zmiernu a celý rad ďalších dôsledkov, ktoré je ťažké kvantitatívne hodnotiť. Preto prístupy mnohých ekonómov smerujú k zdôrazňovaniu efektov skresľujúcich národné systémy sociálnej ochrany vo vzťahu k podpore čistej trhovej ekonomiky. Viacero ekonómov zdôrazňuje, že väčšiu sociálnu solidaritu možno dosiahnuť iba na úkor ekonomickej efektívnosti, pretože to vedie k nasmerovaniu produkcie k neproduktívnym aktivitám vo vzťahu k bohatstvu. Táto negatívna mienka je ešte zosilnená teóriou podnecovania, ktorá v existencii podpory v nezamestnanosti nevidí len príčinu nezamestnanosti, ale aj vytvorenie pasce chudoby a závislosti jednotlivcov od sociálnych podpôr.

Z čisto ekonomického pohľadu bilancia nákladov verzus efekty národných systémov sociálnej ochrany sa môže javiť ako priaznivá, ak sa, naopak, berú do úvahy pozitívne externality, ako sú výdavky na vzdelávanie, výchovu, bezpečnosť a podpora v nezamestnanosti vzhľadom na pružnosť ekonomického rastu. V období po druhej svetovej vojne tri komponenty sociálneho pokrytia uprednostňovali dynamickú výkonnosť. Najmä prerozdelenie príjmu spojeného so štátom blahobytu (*welfare state*) a progresívnosť daní limitovali nerovnosti, čo umožňovalo progresívny prístup väčšieho počtu ľudí k spôsobu života typickému pre rozvinutú trhovú ekonomiku. Predstavovalo to piliere tohto režimu rastu založeného na inštitucionalizácii synchronizácie vývoja spôsobov výroby s vývojom spôsobu života. Vo väčšine krajín OECD sa konflikt medzi sociálnou solidaritou a ekonomickou výkonnosťou zmiernil do takej miery, že boli zlučiteľné, dokonca aj komplementárne. Ak sa do rozšírenej definície národných systémov sociálnej ochrany zahrnie aj vzdelávanie a výchova, je zrejmé, že zodpovedajúce výdavky môžu zároveň prispievať k redukcii nerovností a uprednostňovať produktivitu práce a technologické zmeny tak, ako to uvádzajú endogénne teórie rastu a ako to verifikujú ekonometrické štúdie, ktoré ich podnietili. Podpora v nezamestnanosti môže napomáhať rast aj tým, že robí prijateľnými technologické zmeny, ktoré radikálne rušia staré priemyselné odbory a spôsobujú zastarávanie kompetencií. Prejaví sa o to viac, ak sa aktívna politika výchovy bude viazať na rekvalifikáciu pracovníkov a vznikajúce priemyselné oblasti.

Ale táto účinná komplementárnosť nie je a priori garantovaná. Všetko závisí od vzájomných charakteristík reálneho ekonomického rastu a povahy jednotlivých národných systémov sociálnej ochrany. Ak sa napríklad stratí škála efektívnosti spojená s masovou produkciou štandardných výrobkov, pričom sa rozšíri sociálna

ochrana a inštitucionalizuje sa proces redistribúcie, môže sa znovu prejavíť antagonizmus medzi sociálnou bezpečnosťou a ekonomickou výkonnosťou. Komplementárnosť nie je nikdy zabezpečená v každom čase a na každom mieste, ako to dokazuje často sa opakujúci vývoj v priebehu desaťročí.

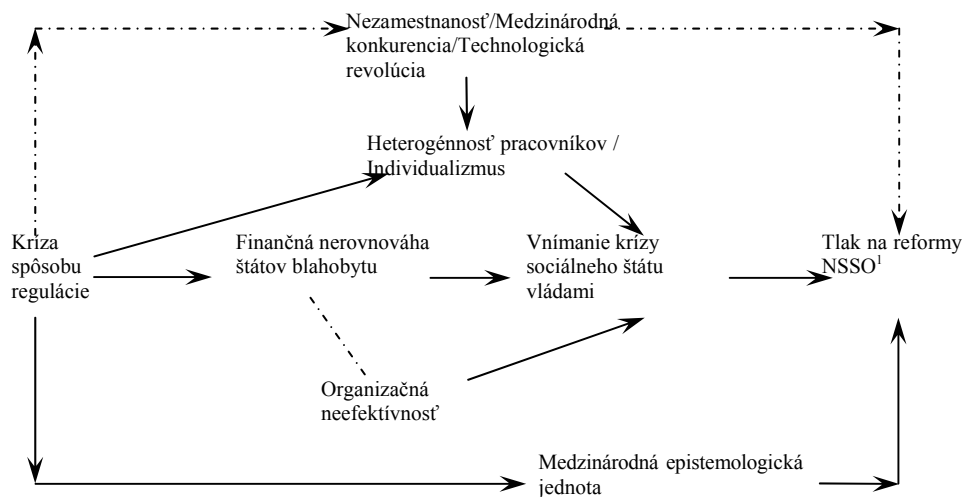
4. Potreba reforiem systémov sociálnej ochrany

Opakovanie tej istej stratégie počas jednotlivých období vývoja ekonomiky vedie k vzniku niektorých kľúčových parametrov ekonomiky, pričom existuje možnosť vyvolať pohyby z pásma stability do iného pásma, určeného rozvojom kumulatívnych nerovnováh, ktoré vyvolajú intervenciu aktérov *ad hoc*, a ešte viac odpor verejnej správy k reforme niektorých pravidiel hry, ako aj inštitúcií a v určitej miere organizácií. Za daných okolností sa národný systém sociálnej ochrany môže dostať do krízy aj pre interné nerovnováhy, ktoré sú mu vlastné, najmä svojou inkompatibilitou s transformáciou spôsobu regulácie v dôsledku väčšej krízy (graf 2) [11].

Paradoxne je to práve úspech realizácie cieľov štátu blahobytu, ktorý viedol k jeho destabilizácii. S deľbou práce sa prehĺbuje špecializácia jednotlivcov [1] a heterogénnosť pracovníkov, ktorá z toho vyplýva, spôsobila zlom v uniforme dopytu po sociálnom zabezpečení a sociálnej ochrane. Vzhľadom na rastúcu komplexnosť rizík a tendenciu individualizácie dopytu nie je prekvapujúce, že sa objavujú aj neúspechy v riadení národných systémov sociálnej ochrany, a to tým skôr, čím viac sa oneskorilo využívanie informačných a komunikačných technológií pri zmenách metód a možných postupov riadenia [9]. Deficity sociálnych účtov sa však nemôžu vysvetľovať len ako dôsledok zlého riadenia, pretože sa vyvíjali počas dlhého obdobia. Zdroj krízy sociálnych systémov vyplýva aj z možnosti dlhodobej divergencie medzi finančnými záväzkami spojenými s právmi týkajúcimi sa každej sústavy sociálnej ochrany a efektívnosťou (vyberaných) príspevkov a zdanenia, pretože takú dlhodobú rovnováhu nemožno garantovať. V konečnom dôsledku miera príspevkov a rozsah dávok sa musia periodicky prispôbovať.

Dopady ekonomickej nerovnováhy na riadenie národných systémov sociálnej ochrany sa považujú za faktor, ktorý sociálnu ochranu spochybňuje. Počas ekonomickej krízy sa v tejto oblasti zvyšujú výdavky, ktorých charakter sa považuje za proticyklický. Ich pozitívnym efektom je prispievať k makroekonomickej stabilizácii ekonomiky. Ak však pokračujú negatívne tendencie vo vývoji ekonomiky, v systéme sociálnej ochrany sa zvyšujú. Problémy vo financovaní národných systémov sociálnej nadobúdajú sektorový charakter, pretože sú spojené s neadekvátnym riadením systému.

G r a f 2
**Faktory destabilizácie národných systémov sociálnej ochrany
 po druhej svetovej vojne**

Vysvetlivky: NSSO – národné systémy sociálnej ochrany.

Prameň: Spracované podľa [11].

Vývoj sústavy podpory v nezamestnanosti je dobrou ilustráciou dôsledkov pohybu od ekonomického rastu blízkeho plnej zamestnanosti k trajektórii poznačenej masovou trvalou nezamestnanosťou.

Keď nastali problémy vo vtedajšom type rastu a tendencie zamestnanosti divergovali vzhľadom na zamestnanosť aktívnej populácie, ukázala sa potreba zvýšiť mieru zodpovedajúcich platených príspevkov. V takzvaných bismarkovských systémoch sociálnej ochrany môže vzniknúť chybný okruh, v ktorom zvyšovanie mzdových nákladov negatívne ovplyvňuje zamestnanosť. Z toho vyplynul nárast počtu návrhov reforiem, ktoré vychádzajú z logiky iných sústav. To viedlo napríklad vo Francúzsku k zavedeniu všeobecnej odvodovej povinnosti (C. S. G. – *Cotisation sociale généralisée*), ktorá je hybridom medzi Beveridgeovskými a bismarkovskými zdrojmi financovania.

5. Konfigurácie sociálnej ochrany

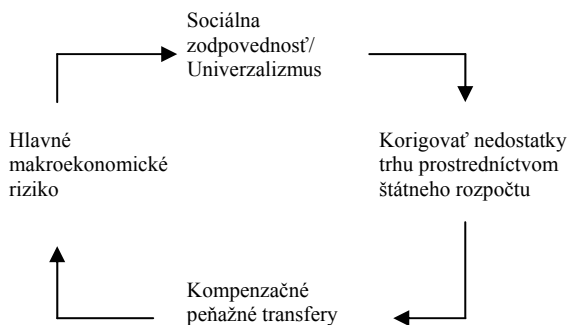
Z obdobia silného ekonomického rastu pochádzajú dve možné konfigurácie národných systémov sociálnej ochrany, ktoré sú dôsledkom veľkého počtu skúmaní, pokusov a omylov. V 90. rokoch dvadsiateho storočia anglo-americký model *workfare* koexistuje s inou koncepciou, ktorú niektorí autori kvalifikujú ako aktívny sociálny štát [23] a dánsky model *flexicurity* [7; 10], na ktorý sa zamerala najväčšia pozornosť aj v analýzach medzinárodných organizácií, ktoré predtým smerovali k uprednostňovaniu oveľa viac defenzívneho prístupu flexibility [17].

Postavenie workfare

Po skončení druhej svetovej vojny sa systémy podpory v nezamestnanosti budovali na myšlienke, že tento systém vyplýva najmä z makroekonomického rizika, ktoré značne presahuje vôľu a silu adaptácie jednotlivcov. V kontraste s tým, súčasní teoretici trvajú na čisto makroekonomických aspektoch, spojených napríklad so systémom neadaptabilných a nekoherentných podnetov. V konečnom dôsledku univerzalizmus viedol ku koncepcii štátu blahobytu, pretože samotná organizácia spoločnosti a hospodárska politika predpokladali spoločnú zodpovednosť. Naopak, od 80. rokov dvadsiateho storočia sa zachováva cieleňé pôsobenie smerujúce k odvolávaniu sa na zodpovednosť jednotlivcov, napríklad spojené s prispôbením sa nezamestnanosti a so závislosťou od verejnej pomoci. Ukazuje sa, že sa ekvivalentne prerušili vzťahy medzi sociálnymi politikami a trhom práce. Korekcia nedostatkov trhu prináleží verejným intervenciám a sociálnej ochrane a zámerom je limitovať problematický sociálny rozpočet.

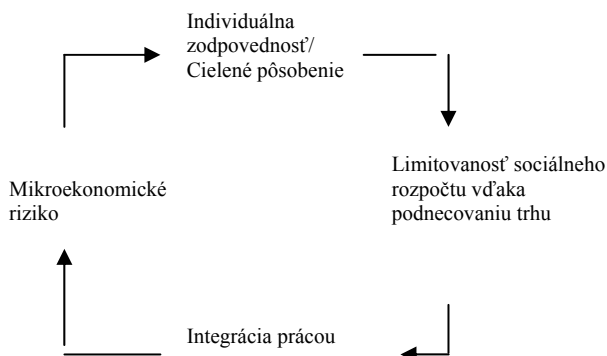
G r a f 3

Komplementárnosť prvkov welfare

G r a f 4

Komplementárnosť prvkov workfare

Prameň: [8; 10].

Konfigurácie *welfare* a *workfare* poukazujú na organizačné a inštitucionálne odlišnosti (graf 3 a 4). Dovršila sa určitá ideová kríza *welfare* a nové normatívne princípy sa viac rozširujú v tých krajinách, ktoré prijali konzervatívnu cestu v prospech radikálnych reforiem *welfare*. Preto analýza vývoja sociálnych výdavkov vo veľkých skupinách rizík nemôže potvrdiť všeobecné rozšírenie a silu *welfare*. Pravda, väčšina reforiem predstavuje efektívne referencie na tento model, ale ak berieme do úvahy národné tradície, štýl odborných vzťahov a viac-menej veľký intervencionizmus štátov, potom národné systémy sociálnej ochrany sú veľmi vzdialené od konvergenzie [2; 3].

Postavenie flexicurity

Koncom 90. rokov dvadsiateho storočia anglo-americký model *workfare* sa stal akýmsi všeobecným odporúčaním, prostredníctvom ktorého sa merala výkonnosť iných národných systémov sociálnej ochrany. Opačným prípadom je Dánsko so široko otvorenou ekonomikou voči medzinárodnej konkurencii, v ktorej dane a sociálne poplatky absorbujú približne polovicu HDP, ktorá počas takmer 4 rokov (v poslednom období dochádza k časovej redukcii) odškodňuje 90 % tých najviac znevýhodnených. Miera syndikalizácie sa blíži k 80 %, verejná zamestnanosť predstavuje približne tretinu celkovej zamestnanosti. Miera zamestnanosti je jednou z najvyšších na svete, nezamestnanosť je značne nižšia ako európsky priemer, životná úroveň sa približuje k životnej úrovni USA a napreduje v rovnakom rytme ako priemer krajín OECD.

Jadrom modelu je odmietnutie trvalej podpory existujúcich zamestnaní a prijatie stratégie uprednostňujúcej naopak rýchlosť znovu sa zamestnania pracovnej sily. Táto „numerická flexibilita“ je dôsledkom legislatívy najmenej naliehavej z hľadiska legálnej ochrany pracovného miesta v rámci európskych štátov. U zainteresovaných sa podarilo dosiahnuť, že táto permanentná realokácia a neistota, ktorá je k nej pridružená, sa stala akceptovateľnou. Túto funkciu splňa štedrosť v odškodňovaní nezamestnanosti, pretože zabezpečuje to, že stav nezamestnanosti nespôsobuje pauperizáciu a tým odstraňuje časť príjmovej neistoty. Nevhodné predlžovanie obdobia nezamestnanosti obmedzuje funkciu prísnej kontroly disponibilnosti tých, ktorí si hľadajú zamestnanie. Okrem toho po počiatocnom období, ktoré bolo redukované zo 4 rokov na 1 rok nezamestnanosti, má jednotlivec povinnosť prijať zamestnanie, aj keď nezodpovedá jeho predchádzajúcej funkcii, alebo mu prináša zníženie príjmu. V tomto medziobdobí môže byť zapojený do vzdelávania a výchovy, ktoré mu umožňujú adaptovať sa na nové zamestnania, charakterizované vyšším príjmom ako v zamestnaní, ktoré bolo zrušené. V tejto súvislosti možno hovoriť o potrebe inštitucionálnej komplementárnosti, pretože úloha opätovnej podpory práce je zabezpečená len prostredníctvom

spojenia troch faktorov – práva na prácu, sociálneho zabezpečenia a aktívnej politiky zamestnanosti, ktoré sa riadia vzťahmi troch účastníkov – podniky, zamestnanci a štát.

Vzťah k flexicurity a workfare

Workfare sa chápe ako stratégia týkajúca sa v podstate redukovania časti sociálnych rozpočtov vďaka všeobecnému zúženiu predchádzajúcich právnych noriem. Vybudovaný systém podnetov núti zamestnancov akceptovať akékoľvek zamestnanie. Vlády v podstate rátajú s posilnením úlohy trhov, aby jednotlivci mohli uskutočniť najvhodnejší výber zamestnania v kontexte, v ktorom odškodnenie nezamestnanosti je redukované a ohraničené časom. V tomto zmysle ide o znovuzavedenie trhu do mzdového vzťahu, pretože jednotlivec viac nemôže rátať so zabezpečeným príjmom bez ohľadu na vykonávanie činností.

Flexicurity sa snaží zlepšovať účinnosť politik zamestnanosti bez nevyhnutného implikovania drastickej redukcie časti sociálnych výdavkov. V dánskom variante je napríklad tlak na prijímanie a prepúšťanie zamestnancov redukovaný, ba dokonca úplne zrušený, čo sa efektívne odráža v logike modelu pracovných vzťahov, v ktorom sú podniky dominantné. Naproti tomu podpora v nezamestnanosti je udržiavaná na vysokej úrovni, pretože cieľom je eliminovať aj chudobu nezamestnaných ako zdroj zvýšenia nerovností. V anglosaskom *workfare* je výber vzdelávania a výchovy ponechaný na jednotlivcoch, *flexicurity* vyvíja vo všeobecnosti aktívnu politiku vzdelávania a výchovy jednotlivcov. Sociálna solidarita sa tak udržiava na základe spoločných rozhodnutí, nielen trhových.

Komplementárnosti sú teda odlišné od tých, na ktoré sa zameriava *workfare*, čo umožňuje rozlišovať dva odlišné varianty adaptácie na rovnakú historickú zmenu, dokonca koexistenciu týchto dvoch paradigiem, najmä odlišných konfigurácií národných systémov sociálnej ochrany a politik zamestnanosti. Postačí porovnať USA s Dánskom, alebo Veľkú Britániu so Švédskom, aby sme pochopili, že tieto dva systémy nemožno považovať za ekvivalentné práve pre všetky zaznamenané zlomy vzhľadom na historické dedičstvo *New Deal* po druhej svetovej vojne.

6. Odporúčania agendy Lisabonskej stratégie

Rôzne bilancie výsledkov Lisabonskej stratégie, ktorá v roku 2000 navrhovala členským štátom EÚ urobiť z európskeho kontinentu najkonkurencieschopnejšiu a inovovanú ekonomiku sveta pri zabezpečovaní sociálnej ochrany, jej reformovaní a pri rozšírenej sociálnej solidarite, poskytujú čiastočnú odpoveď na uvádzané problémy. Stratégia zdôraznila: podporu inovácií, vzdelávaciu a výchovnú politiku počas celého života, zvýšenie miery zamestnanosti, a v niektorých

prípadoch rozšírenie sociálnej ochrany. Určila také ciele, ktoré pripomínajú prvky dánskeho modelu.

Počiatkové výsledky hovoria o tom, že Európa vo svojom celku a krajiny ako Nemecko, Francúzsko a Taliansko nejdú v šľapajach sociálnodemokratických krajín pri vytváraní inštitúcií, ktoré by umožnili zosúladiť znalostnú ekonomiku a výchovu a vzdelávanie s renováciou sociálneho európskeho modelu [16; 18]. A to aj napriek priaznivejším odhadom určitých možností otvorenej metódy koordinácie, ktorá má pomôcť zavedeniu Lisabonskej stratégie. Nie je teda ľahké inšpirovať sa dánskym modelom.

Táto náročnosť sa znásobuje druhým paradoxom. Mnoho európskych zodpovedných činiteľov premieta do normy a ako ideál inštitucionálnu konfiguráciu v čase, keď je pod silným tlakom, ktorý vedie niektorých Dánov k pochybnostiam o pružnosti *flexicurity* vzhľadom na nový vývoj a ešte viac vzhľadom na vývoj očakávaný. Ťažkosti spojené so zaraďovaním imigrantov do aktívnej politiky zamestnanosti vyvolávajú určité aj xenofóbne reakcie, ako sú otázky legitímnosti ich prístupu k štedrej národnej solidarite. Model je teda obdivovaný v zahraničí, ale v Dánsku sa k nemu objavujú výhrady.

Z uvedeného vyplývajú dva závery, ktoré predstavujú širší rámec, ako je prípad Dánska. Je potrebné zdôrazniť, že, po prvé, možnosť synergie medzi sociálnou solidaritou a ekonomickou dynamikou nezmizla s krízou spôsobu povojnového ekonomického rastu a „bismarkovských“ a „beveridgeovských“ *welfare*, ktoré sú k nemu pridružené. Po druhé, životaschopnosť národného systému sociálnej ochrany nespočíva iba v kompatibilite podnetov, ktoré usmerňuje, ale aj vo svojej komplementárnosti vzhľadom na inštitucionálne formy, ktoré upravujú: režim ekonomického rastu, mzdový vzťah, stupeň a charakter konkurencie a inštitucionalizované kompromisy z titulu vzťahov štát – ekonomika. Vychádzajúc z toho je možné vysvetliť niektoré ťažkosti, s ktorými sa na Slovensku stretávajú reformy sociálnej ochrany.

Nemožnosť kopírovať dánske skúsenosti

Inštitucionálna konfigurácia, ktorá viedla k vzniku dánskeho modelu, je veľmi osobitá a silne sa odlišuje od ostatných krajín vrátane slovenskej trajektórie. V Dánsku sa uplatňuje temer storočná tradícia hľadania kompromisov medzi rôznymi, ba i kontradiktórnymi záujmami, najmä záujmami podnikov a zamestnancov, na rozdiel od sociálnych výbuchov a pohybov v mocenských vzťahoch, ktoré sprevádzajú históriu iných európskych štátov. Skutočnosť, že moc je jasne rozdelená medzi vládou a sociálnymi partnermi, má vplyv na ohľaduplné riadenie *flexicurity*, ktoré je stále viac decentralizované. To sa netýka Slovenska, kde sa permanentne nespája zodpovednosť podľa volieb a ideologických preferencií a úsilie decentralizovať.

Hustota interakcií medzi aktérmi ekonomického a politického života tvorí podmienku budovania dôvery k činnostiam dánskej vlády. Na Slovensku sa nepozoruje ekvivalentný stupeň občianskej uvedomelosti a ešte menej komunitárny vzťah, ktorý je v Dánsku intenzívny a spája celú populáciu, s výnimkou imigrantov. Okrem toho osobitosti dánskeho vzdelávacieho systému, ktoré majú storočnú tradíciu, a tradície výrobného systému, charakterizovaného dynamikou malých a stredných podnikov tak industriálnych, ako aj terciárnych, sú dva dôležité komponenty výkladu akcelerácie mobility zamestnancov. Poslednou dánskou osobitosťou je pragmatizmus právnych úprav pre funkčné aktívne politiky zamestnanosti. Odporuje silným doktrinánskym preferenciám, ktoré určujú slovenské formovanie ekonomických politík, i keď táto črta sa už zmiernila.

Budúcnosť má hybridný systém

Otázkou je, či *flexicurity* možno uplatniť aj na Slovensku. Je to možné, ak sa neprijme dánsky model v pôvodnej podobe. Model obsahuje určité nebezpečenstvo asimilácie komplexnej inštitucionálnej konfigurácie, tvorenej inštitucionálnymi formami, organizáciami, normami, konvenciami a pravidlami, tzn. spleťou sociálnych, politických a ekonomických vzťahov medzi aktérmi, do jedného produktu. V dnešných moderných spoločnostiach to nie je možné, tým skôr, že v nich súčasne pôsobí prehlbovanie del'by práce a rastúca sofistikovanosť organizácií, kontraktov, sociálnych a ekonomických vzťahov.

Ak sa niektorá vláda rozhodne preniesť súbor týchto charakteristík do vlastných podmienok, historický vývoj modelov, napríklad rýnskeho, japonského či amerického, naznačuje, že kópia konformná voči ktorejkoľvek inštitucionálnej architektúre je nemožná, pretože pravidlom je hybridizácia medzi novými princípmi, ktoré už v iných podmienkach opodstatnenosť ukázali. Naopak, skúmať možno funkčné ekvivalenty toho, čo predstavuje úspešnosť toho ktorého modelu a podľa toho reformovať inštitúcie a existujúce organizačné formy s cieľom pokúsiť sa umožniť prejavy účinných súvislostí. Pri takomto prístupe možno predpokladať určitú mieru úspešnosti.

Z hľadiska tohto princípu možno vysvetľovať ťažkosti štrukturálnych reforiem nielen na Slovensku. V skutočnosti je slovenský prístup hybridom medzi liberálnym a konzervatívnym modelom, pokiaľ ide o podporu politiky pracovných vzťahov a zamestnanosti, a sociálnodemokratickým modelom z hľadiska sociálnej ochrany. Navyše, stratégia vlád stále váha medzi implicitným vstupom do flexibility trhu a inováciou, často rétorickou, ideálneho európskeho sociálneho modelu, ktorý ale nereprezentuje napríklad Nemecko, no v skutočnosti za veľa vďačí škandinávskemu sociálnodemokratickému modelu. Pri nedostatku silného kompromisu založeného na pevných základoch, pričom sa garantuje

bezpečnosť zamestnancov s cieľom flexibility trhu, rôzne prechodné opatrenia vedú k brzdeniu rýchlosti transformácie smerom k tejto konfigurácii.

Rôznorodosť národných reforiem flexicity

Dá sa predpokladať, že úspech reforiem systémov sociálnej ochrany nemusí byť nevyhnutný, pretože medzinárodné komparácie poukazujú na rozmanitosť foriem *flexicity*, ba i na polarizáciu analýz v samotnom Dánsku. V Japonsku, v sektore, ktorý je vystavený medzinárodnej konkurencii, je základným kompromisom nepretržitosť pracovného vzťahu, čo je východiskom pre možnosť úprav rozvrhov hodín, miezd, mobility zamestnancov medzi pracovnými miestami. Nesčíselné množstvo typov zmlúv umožňuje, aby sa stali kompatibilnými tie formy flexibility, ktoré sú vzájomne medzi podnikmi vyhľadávané, najmä služby a rôzne kategórie pracovníkov (študenti, mnohohodné matky, dôchodcovia...). V Spojených štátoch sa hospodárska politika týka vyváženého kompromisu medzi monetárnou stabilitou a ekonomickým rastom, a to takým spôsobom, že priblíženie sa k plnej zamestnanosti je dôvodom, pre ktorý pracujúci akceptujú silnú mobilitu, dokonca bez rozšíreného sociálneho zabezpečenia. Vo Francúzsku to tradične bola stabilita a ideál zamestnaneckej kariéry na interných trhoch práce, ktoré vytvárali kompromis silne inštitucionalizovaný cez práva a verejné intervencie. Táto konfigurácia ukázala, že má svoje hranice najmä počas posledných dvoch desaťročí. Napriek tomu možno negociovateľ pre nový kompromis, ktorý by garantoval istotu profesijných dráh jednotlivcov aj vďaka progresívnemu, ale determinovanému rozvoju verejných intervencií a novej delimitácii navzájom zodpovedných sociálnych partnerov a štátu. To by mohla byť *flexicity* aj v našich podmienkach.

Výskumníci z rôznych spoločenských odborov jasne poukázali na zmeny, ku ktorým došlo vo vzťahu k pracovnej mobilite a vývoju kompetencií počas celého životného cyklu. Niektorí odborníci navrhli predefinovať profesionálnu bezpečnosť prostredníctvom inštitucionalizácie transferovateľných a kumulovateľných práv počas celej kariéry [21]. Niektorí ekonómovia navrhli prekonať protiklady medzi externou flexibilitou a interným trhom zavedením tretej formy, strednej, a to flexibility prechodných trhov [14].

Úspech sociálnej reformy cieľov a možných spôsobov solidarity naráža na množstvo prekážok. Najskôr je to fragmentácia tých, ktorí reprezentujú zamestnancov, ktorí dávajú dôraz viac na súťaženie a na ochranu získaných práv. Ďalej zle zostavené a zle zavedené reformy nenabádajú na hľadanie nových kompromisov, ktoré by mohli mať väčšie redistribučné efekty. Teda konečné dôsledky je ťažké úplne anticipovať. Okrem toho periodické spochybňovanie rozlišujúcej línie medzi oblasťou zákonov a dohodou medzi sociálnymi partnermi je málo

priaznivé na vytvorenie potrebnej dôvery a hľadanie nového inštitucionálneho kompromisu z hľadiska sociálnej solidarity. Najmä však stratégia vyjednávania pre reformy, ktorú prijali obe po sebe nasledujúce vlády, a tak mzdový systém, ako aj národné systémy sociálnej ochrany spočívali na neustálom prechádzaní z jednej oblasti do druhej, na nerovnováhach a konfliktoch, bez toho, aby sa systémovo prekonával pretrvávajúci krízový stav. Prístupy, ktoré sa uplatňujú v Európe i u nás, sú vzdialené od internalizácie externalít, ktorá je jadrom úspechu škandinávskych krajín. Je potrebné synchronizovať právo, verejné politiky, sociálne pokrytie a zdaňovanie, ktoré charakterizuje tzv. dánsky model.

Budúce smery vývoja systémov sociálnej ochrany musia vzhľadom na súčasné vývojové tendencie v jednotlivých štátoch EÚ podporovať predovšetkým: sociálnu inklúziu, motiváciu k práci, tvorbu pracovných príležitostí, aktívne opatrenia na úkor pasívnych, udržateľnosť dôchodkového zabezpečenia, vysokú kvalitu zdravotnej starostlivosti.

Záver

Je nesprávne predlžovať pôsobenie vplyvov z minulosti, ale treba hodnotiť a prebrať alternatívne návrhy, ktoré môžu ex post definovať nový vzorec sociálnej solidarity. Pre stratégiu sú a priori priaznivé tri faktory, ktoré by prispôsobili sociálnodemokratickú skúsenosť. Najmä relatívna rôznorodosť inštitucionálnych variantov, ktorými sa odlišuje v severských krajinách, otvára určité možnosti na ich prispôbenie v našich podmienkach. Tak Švédsko, ako aj Fínsko a Dánsko prešli v minulosti väčšími krízami, nie však reálnym socializmom, zmenou spoločenského zriadenia a transformačným procesom. Bola to minimálne intenzita konfliktov a ostrosť kríz, ktoré sa dotkli týchto krajín a priviedli zúčastnených k inováciám v oblasti sociálnej ochrany, napríklad pri aktívnych politikách zamestnanosti, uprednostňovaní výchovy a vzdelávania a podnecovaní k práci na úkor jednoduchej podpory v nezamestnanosti. Z takéhoto pohľadu rozsah sociálnych, ekonomických a politických problémov, ktoré sa v súčasnosti na Slovensku spájajú, by mohli byť silným stimulom schopnosti aktérov nachádzať riešenia.

Naopak, iné súvislosti, okrem už spomenutých, oslabujú takúto prognózu. Naše časté diskusie (štát alebo trh?, gradualizmus alebo zlom?, globalizácia alebo ústup?, proti sociálnej Európe) dosiaľ nepriniesli premyslené riešenia a vyspelý pragmatizmus, ktorý jestvuje v škandinávskych spoločnostiach. Okrem toho nepochopenie zmien, tak nanútených, ako aj vyvolaných globalizáciou, európskou stavbou a kolísaním rastovej paradigmy, je najväčším hendikepom: Slovensko je malou otvorenou ekonomikou, ale všetci aktéri ešte neprijali v plnej miere túto zmenu doby.

Literatúra

- [1] AGLIETTA, M. – BRENDER, A.: Les métamorphoses de la société salariale. Paris: Calmann-Levy 1984.
- [2] AKERLOF, G.: Explorations in Pragmatic Economics. Oxford: Oxford University Press 2005.
- [3] ANDRÉ, C.: Les configurations de la protection sociale en Europe: stabilité de la typologie malgré un certain effritement. In: Politiques économiques et capitalisme contemporain. [Zborník.] Paris: L'Harmattan 2006.
- [4] ANDRÉ, C.: État providence et compromis institutionnalisés. Des origines à la crise contemporaine. In: BOYER, R. and SAILLARD, Y. (eds.): L'État des Savoirs. Paris: La Découverte 2002, s. 144 – 152.
- [5] ANDRÉ, C. – DELORME, R.: L'état et l'Économie. Paris: Le Seuil 1982.
- [6] ARTS, W. – GELISSEN, J.: Three Worlds of Welfare Capitalism or More? A State of the Art Report. Journal of European Social Policy, 2002, č. 2.
- [7] BARBIER, J.-C.: Apprendre vraiment du Danemark: Réflexion sur le "miracle danois". [Working paper Centre d'Études de l'Emploi, 05/02, février.] Paris: CEE 2005.
- [8] BOYER, R. – SAILLARD, Y.: L'État des Savoirs. Paris: La Découverte 2002.
- [9] BOYER, R.: La croissance début de siècle. Paris: Albin Michel 2002.
- [10] BOYER, R.: La flexicurité danoise: quels enseignements pour la France? Paris: Éditions de l'ENS 2006.
- [11] BOYER, R.: The French Welfare: An Institutional and Historical Analysis in European Perspective. [ISS Research Series, Welfare State and Market Logic (2), č. 14.] Tokyo: Institute of Social Science University of Tokyo 2004, s. 1 – 83.
- [12] BOYER, R.: Employment and Decent Work in the Era of "Flexicurity". [UN/DESA Working paper series.] New York: UN 2006.
- [13] ESPING-ANDERSEN, G.: The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge: Policy Press; Princeton: Princeton University Press 1990.
- [14] GAZIER, B.: Vers un nouveau modèle social. Paris: Flammarion 2005.
- [15] ILO: Economic Security for a Better World. Geneva: International Labour Office 2004.
- [16] KOK, W.: Facing the Challenge. The Lisbon Strategy for Growth and Employment. Report from the High Level Group. Luxembourg: EC 2004.
- [17] OCDE: Perspectives de l'emploi de l'OCDE. Paris: OCDE 2004.
- [18] PISANI-FERRY, J. – SAPIR, A.: Last Exist to Lisbon. Bruegel Policy Brief, March 2006.
- [19] RAWLS, J.: A Theory of Justice. Cambridge, MA: Harvard University Press 1971.
- [20] SEN, A.: Development as Freedom. New York: Anchor Books 2000.
- [21] SUPIOT, A.: Au-delà de l'emploi. Transformations du travail et devenir du droit du travail en Europe. Rapport pour la Commission Européenne (dir.) Paris: Flammarion 1999.
- [22] THÉRET, B.: Méthodologie des comparaisons internationales, approches de l'effet sociétal et de la régulation: fondements pour une lecture structuraliste des systèmes de protection sociale. L'année de la régulation, 1, 1997, s. 163 – 228.
- [23] VIELLE, P. – POCHE, P. – CASSIERS, I.: L'État social actif: vers un changement de paradigme. Bruxelles: Peter Lang 2006.
- [24] ZEITLIN, J. – POCHE, P.: The Open Method of Coordination in Action. The European Employment and Social Inclusion Strategies. Brussels: Peter Lang 2005.
- [25] ZEITLIN, J. – TRUBECK, D. M.: Governing Work and Welfare in a New Economy. European and American Experiments. Oxford: Oxford University Press 2003.